

mededeelingen en daarbij levert hij ook stof tot critiek: in zijn stukje over hypophy-sairen diabetes gebruikt hij het vaak voorkomen van diabetes bij acromegalie als argument voor de stelling, dat er verband bestaat tusschen diabetes en hypophyse-insufficiëntie. Dus: het voorkomen van diabetes bij hyperpituitarisme is een aanwijzing, dat de diabetes berust op hypopituitarisme. Iemand, die zulke onlogische dingen beweert, moest wat kritischer ten opzichte van zich zelf zijn. Trouwens, velen zullen vermoedelijk meenen, dat de critiek, die KOOPMAN in zijn „vagusneurosen” levert op mijn opvattingen, veilig achterwege had kunnen blijven, aangezien een opmerkelijk tekort aan feiten- en literatuurkennis het voornaamste kenteeken van deze critiek vormt.

's-Gravenhage, Augustus 1920.

G. C. BOLTEN.

ONZE KENNIS DER WERKELIJKHEID.

I.

Het stuk van collega KOCH in het *Tijdschrift* van 14 Augustus zal, naar te hopen is, onder algemeene waardeering van de kunde des schrijvers, niet ongelezen blijven. Men behoeft het lang niet op alle punten met onzen collega eens te zijn, om toch zijn poging ons wat abstracter te laten denken, zeer op prijs te stellen. Als bewijs, dat ik zijn artikel met aandacht heb gelezen, zou ik een enkele opmerking willen maken omtrent punt 2 bldz. 578, waar de schrijver het heeft over de volkomen overeenstemming die bestaat tusschen de symbolen eenerzijds door tast- en bewegingszin, anderzijds door den gezichtszin verkregen. Deze volkomen overeenstemming bestaat inderdaad niet: de blindenpsychologie, vooral de ervaringen met geboren blinden, die weer zijn gaan zien, evenals sommige ervaringen uit het dagelijksche leven bewijzen dit.

Het is hier natuurlijk niet de plaats, om op dit onderwerp nader in te gaan; ik wilde deze opmerking slechts maken als bewijs van waardeering voor het geheel.

Rotterdam, 18 Augustus 1920.

E. MARX.

II.

KOCH is overtuigd, „dat door de kennisleer — speciaal die van KANT en HEYMANS —, die ten grondslag ligt aan de hedendaagsche idealistische wijsbegeerte, de fundamenten van de natuurwetenschappen ondergraven worden”. Hij geeft toe, dat er niets is in te brengen tegen de juistheid van de bewijsvoering, dat onze waarnemingen niet overeenstemmen met een daaraan ten grondslag liggende werkelijkheid, noch wat betreft de secundaire qualiteiten (kleur, reuk, smaak), noch wat de primaire betreft (vorm, grootte, beweging), en ook geeft hij de reële geldigheid toe van de causaliteitswet. Na aldus te hebben toegestemd, dat de „wegredeneering van de realiteit onzer schoone natuur” op goede gronden berust, vindt KOCH, dat zij die dit doen een lachwekkenden indruk maken. Hij gevoelt zich onbevredigd, en vindt bij nader inzien, dat de kennisleer drie zeer gewichtige vragen niet bevredigend kan beantwoorden:

1°. Wanneer de realiteit een chaos is, kan ook in de wereld der fenomenen geen orde heerschen. Dit kan zonder meer worden beaamd. Wanneer echter in de realiteit orde heerscht, hoe kan die dan blijven bestaan in het volkomen onzuivere symbool ervan, dat wil zeggen in de natuurwereld? Het antwoord hierop moet mijns inziens luiden: omdat er volgens de causaliteitswet een *vast* verband bestaat tusschen de gevolgen (de fenomenen) en hun oorzaken (de realiteiten), al is ons de *aard* van het verband onbekend.

2°. Hoe kunnen de volkomen onjuiste symbolen van gezichts- en bewegingszin met elkaar overeenstemmen? Antwoord: omdat de eerste zich richten naar de laatste, zooals blijkt uit de waarneming van geopereerde blindgeborenen.

3°. Hoe is het mogelijk, dat iemand met normale zintuigen uit zijn waarnemingen, die toch een geheel onjuist beeld van de werkelijkheid geven, besluiten trekt, die voor hem nuttig zijn, terwijl iemand met gebrekkige zintuigen hiertoe niet in staat is,